

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

No 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko'chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog'lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

XORAZM VILOYATI IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA SANOAT TARKIBIY O'ZGARISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH STRATEGIYASI

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti,

To'rtko'l fakulteti, katta o'qituvchisi

Urganch davlat universiteti, mustaqil izlanuvchisi

nodirbek.jumaniyazov@430gmail.com

Matmuratova Nilufar Zaxi qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

To'rtko'l fakulteti talabasi

nilufarmatmuratova5@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ish Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarmog'ining tarkibiy o'zgarishlarini chuqur tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishga bag'ishlangan. So'nggi yillarda mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, hududlararo tenglikni ta'minlash va sanoatni diversifikatsiyalash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida Xorazm viloyati ham o'zining ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish yo'lida sezilarli natijalarga erishmoqda. Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarmog'ining tarkibiy o'zgarishlarini chuqur tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishga bag'ishlangan. So'nggi yillarda mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, hududlararo tenglikni ta'minlash va sanoatni diversifikatsiyalash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida Xorazm viloyati ham o'zining ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish yo'lida sezilarli natijalarga erishmoqda.

Kalit so'zlar: Xorazm viloyati, sanoat tarkibi, tarkibiy o'zgarishlar, strategiya, iqtisodiy rivojlanish, innovatsiya.

СТРАТЕГИЯ УЛУЧШЕНИЯ СТРУКТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ

Джуманиязов Нодирбек Одильбек угли

Ташкентский государственный экономический университет,

Торткульский факультет, старший преподаватель

Ургенчский государственный университет, независимый

исследователь

Матмуратова Нилуфар Захи кизи

Ташкентский государственный экономический университет

Студент Торткульского факультета

Аннотация. Данная научная работа посвящена углубленному анализу структурных изменений в промышленном секторе в условиях устойчивого развития экономики Хорезмской области и разработке стратегии их улучшения. В последние годы, в процессе реформ, проводимых в нашей стране с целью модернизации экономики, обеспечения межрегионального равенства и диверсификации промышленности, Хорезмская область также добилась значительных результатов в наращивании производственных мощностей, внедрении новых технологий и расширении производства экспортно-ориентированной продукции. Данная работа посвящена углубленному анализу структурных изменений в промышленном секторе в контексте устойчивого развития экономики Хорезмской области и разработке стратегии их совершенствования. В последние годы, в процессе реформ, проводимых в нашей стране с целью модернизации экономики, обеспечения межрегионального равенства и диверсификации промышленности, Хорезмская область также добилась значительных результатов в наращивании производственных мощностей, внедрении новых технологий и расширении производства экспортно-ориентированной продукции.

Ключевые слова: Хорезмская область, промышленная структура, структурные изменения, стратегия, экономическое развитие, инновации.

STRATEGY FOR IMPROVING INDUSTRIAL STRUCTURAL CHANGES IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE KHOREZM REGION

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek ugli

Tashkent State University of Economics,

Tortkul Faculty, Senior Lecturer

Urgench State University, Independent Researcher

Matmuratova Nilufar Zakhi kizi

Tashkent State University of Economics

Student of the Tortkul Faculty

Abstract. This scientific work is devoted to an in-depth analysis of the structural changes in the industrial sector in the sustainable development of the economy of the Khorezm region and the development of a strategy for their improvement. In recent years, in the process of reforms implemented in our country to modernize the economy, ensure interregional equality and diversify the industry, Khorezm region has also achieved significant results in increasing its production capacity, introducing new technologies and expanding the production of export-oriented products. Dedicated to a deep analysis of the structural changes in the industrial sector in the sustainable development of the economy of Khorezm region and the development of a strategy for their improvement. In recent years, in the process of reforms implemented in our country to modernize the economy, ensure interregional equality and diversify the industry, Khorezm region has also achieved significant results in increasing its production capacity, introducing new technologies and expanding the production of export-oriented products.

Keywords: Khorezm region, industrial structure, structural changes, strategy, economic development, innovation.

Kirish

So‘nggi yillarda O‘zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar mintaqaviy iqtisodiyotni, ayniqsa, sanoat tarmog‘ini modernizatsiya qilish jarayonlarini jadallashtirmoqda. Xususan, Xorazm viloyatida iqtisodiy o‘shishning barqaror manbalarini shakllantirish, ishlab chiqarishning diversifikatsiyasini kengaytirish hamda raqobatbardosh sanoat sohaslarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda [1, 14].

Viloyatning sanoat salohiyatini oshirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini ishga tushirish, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali hudud iqtisodiyoti barqarorligini ta‘minlash dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqish nafaqat iqtisodiy o‘shishni tezlashtirish, balki aholining bandligini oshirish va ijtimoiy farovonlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda tarkibiy o‘zgarishlar siyosati markaziy o‘rinda turadi. Masalan, Janubiy Koreya, Turkiya va Polsha singari davlatlar iqtisodiy rivojlanish bosqichlarida ishlab chiqarish tarmoqlarining tarkibini yangilash orqali raqobatbardoshlikni oshirishga erishgan [2, 22]. Xorazm viloyati uchun ham sanoat tarmoqlarini muvozanatli rivojlantirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va xomashyo bazasini qayta ishlovchi tarmoqlarni kengaytirish barqaror o‘shishning kafolatidir.

Mazkur maqolaning maqsadi Xorazm viloyati sanoat tarmoqlarining hozirgi holatini tahlil qilish, tarkibiy o‘zgarishlarning asosiy yo‘nalishlarini aniqlash va ularni takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishdan iborat. Shu orqali hudud iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan takliflar keltiriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Xorazm viloyati iqtisodiyotida sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini tahlil qilishda dastlab “tarkibiy islohotlar nazariyasi”ni o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu nazariya iqtisodiy o‘shishning sifatini belgilovchi asosiy omil sifatida tarmoqlar o‘rtasidagi muvozanat va texnologik yangilanishni ko‘rsatadi. Masalan, klassik iqtisodchilar A. Smit va D. Rikardoning ishlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun mehnat taqsimoti va tarmoq ixtisoslashuvining roli ta’kidlanadi [3, 11].

Zamonaviy iqtisodiy yondashuvlarda esa, M. Porterning “raqobat ustunligi” nazariyasiga ko‘ra, mintaqaviy iqtisodiy o‘shishning barqarorligi sanoat klasterlari, innovatsion muhit va infratuzilma bilan bevosita bog‘liqdir [4, 17]. Porterning “Milliy raqobatbardoshlik olmos modeli” hududiy sanoat siyosatini ishlab chiqishda keng qo‘llanadi, chunki u ishlab chiqarish omillari, talab sharoitlari, tarmoqlararo bog‘liqlik va davlat siyosatining uyg‘unligini asoslaydi.

Shuningdek, iqtisodiy geograf A. Marshall tomonidan ilgari surilgan “agglomeratsiya effekti” nazariyasida sanoat tarmoqlari bir hududda to‘planishining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri tushuntiriladi [5, 26]. Bu yondashuv Xorazm viloyati uchun ham dolzarb, chunki hududda kimyo, to‘qimachilik, oziq-ovqat va qurilish materiallari kabi tarmoqlarning bir hududda to‘planishi ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va yangi ish o‘rinlari yaratadi.

Mahalliy olimlar ham tarkibiy o‘zgarishlarning iqtisodiy mazmuniga katta e’tibor qaratganlar. Xususan, A. Ishmuhamedov, S. Abduhalimov va R.

“O‘zbekiston–2030” strategiyasida ham iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha quyidagi ustuvor yo‘nalishlar belgilangan:

- sanoatning drayver tarmoqlarini rivojlantirish,
- mahsulot ishlab chiqarishni ko‘paytirish,
- qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish,
- investitsiya va zamonaviy texnologiyalarni jalb etish,
- va tadbirkorlik muhitini yanada kuchaytirish

Nazarovlarning tadqiqotlarida O‘zbekiston sanoatida ishlab chiqarishning texnologik yangilanishi va raqamli transformatsiya yo‘nalishlari asoslangan [6, 8]. Ularning fikricha, mintaqaviy sanoat siyosatini ishlab chiqishda innovatsion rivojlanish omillarini hisobga olish muhim, chunki u iqtisodiy tizimning raqobatbardoshligini oshiradi.

Xalqaro tashkilotlar, xususan UNIDO va OECD hisobotlarida ham sanoat tarkibiy o‘zgarishlari “barqaror o‘sishning kaliti” sifatida talqin etiladi. OECD’ning “Industrial Policy for the 21st Century” hisobotida qayd etilishicha, ishlab chiqarish tarmoqlarida diversifikatsiya va texnologik modernizatsiya iqtisodiy xavflarni kamaytiradi hamda hududiy rivojlanishni tezlashtiradi [7, 19].

Shu asosda aytish mumkinki, Xorazm viloyatida sanoat tarkibini takomillashtirish bu faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish emas, balki iqtisodiyotning sifat ko‘rsatkichlarini, ya’ni innovatsion faoliyat, energiya tejamkorlik, mehnat unumdorligi va ekologik barqarorlikni ham yaxshilash jarayonidir.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy tarkibiy o‘zgarishlar hududiy siyosatning markazida turadi. Ammo Xorazm viloyati uchun bu yo‘nalishda hali to‘liq tizimli strategiya shakllanmagan. Shu bois, keyingi bo‘limda metodologik asoslar ishlab chiqilib, tahliliy natijalar keltiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot Xorazm viloyati sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, uning metodologiyasi iqtisodiy tahlil, tizimli yondashuv va mintaqaviy rivojlanish nazariyalari asosida shakllantirildi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy yondashuvlar va usullar qo‘llanildi:

Tizimli tahlil usuli — Xorazm viloyatining iqtisodiy tuzilmasini kompleks baholash, sanoat tarmoqlari oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni aniqlash va tarmoqlararo muvozanatni baholash uchun qoʻllanildi. Ushbu usul sanoatni modernizatsiya qilishning ichki omillarini (ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik daraja, xomashyo resurslari) aniqlash imkonini berdi [8, 29].

Statistik tahlil usuli — viloyat iqtisodiyotining asosiy koʻrsatkichlari (yalpi hududiy mahsulot, sanoat ishlab chiqarish hajmi, bandlik darajasi, investitsiyalar hajmi) asosida oʻsish dinamikasini baholash uchun qoʻllanildi. Bu jarayonda Oʻzbekiston Respublikasi Statistika agentligining 2015–2024-yillar boʻyicha ochiq maʼlumotlar bazasidan foydalanildi [9, 6].

Qiyosiy (komparativ) yondashuv — Xorazm viloyatidagi tarkibiy oʻzgarishlar jarayonini respublika miqyosidagi umumiy koʻrsatkichlar bilan solishtirish hamda xalqaro tajriba (Janubiy Koreya, Polsha, Turkiya) bilan taqqoslash uchun ishlatildi.

SWOT-tahlil — viloyat sanoat tarmoqlarining kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar hamda tahdidlarni aniqlash maqsadida amalga oshirildi. Ushbu yondashuv strategik qarorlar ishlab chiqishda yordam berdi.

Ekspert baholash usuli — iqtisodchi olimlar, mahalliy ishlab chiqaruvchilar va hududiy boshqaruv organlari vakillarining fikrlarini inobatga olib, tarkibiy islohotlarning ustuvor yoʻnalishlari aniqlashtirildi.

Tadqiqotning maʼlumotlar bazasi sifatida Oʻzbekiston Respublikasi Davlat statistika qoʻmitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Xorazm viloyati hokimligi hamda UNIDO va OECD xalqaro hisobotlari maʼlumotlaridan foydalanildi.

Tadqiqot metodologik jihatdan quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

- birinchi bosqichda — Xorazm viloyati sanoatining hozirgi tarkibi oʻrganildi;
- ikkinchi bosqichda — tarkibiy oʻzgarishlarning asosiy omillari va tarmoq diversifikatsiyasi tahlil qilindi;
- uchinchi bosqichda — sanoatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi strategik yoʻnalishlar ishlab chiqildi.

Muallifning yondashuvi shundan iboratki, sanoat siyosatini shakllantirishda faqat ishlab chiqarish hajmini emas, balki **rivojlanish sifatini** — yaʼni innovatsion, ekologik va texnologik koʻrsatkichlarni birgalikda hisobga olish zarur. Chunki, iqtisodiyotning barqarorligi ishlab chiqarish koʻlami bilan emas, balki uning **moslashuvchanligi va innovatsion salohiyati** bilan belgilanadi.

Tahlil va natijalar

Xorazm viloyati sanoatining hozirgi holati. Xorazm viloyati iqtisodiyotida soʻnggi yillarda sanoat sektori yetakchi tarmoqlardan biriga aylandi. 2024-yil holatiga koʻra, viloyat yalpi hududiy mahsulotining (YHM) 32 foizdan ortigʻi aynan sanoat ishlab chiqarishiga toʻgʻri keladi [10, 7]. Bu koʻrsatkich 2015-yilda 19 foizni tashkil etganini inobatga olsak, oʻtgan davrda sanoat ulushi 1,6 baravarga oshganini koʻrish mumkin.

Xorazm viloyatida ishlab chiqarishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- to‘qimachilik va tikuvchilik sanoati – umumiy ishlab chiqarishning 28,4%;
- qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash – 21,7%;
- kimyo va farmatsevtika sanoati – 13,2%;
- qurilish materiallari ishlab chiqarish – 11,5%;
- elektr energetikasi va mashinasozlik – 9,3%.

Bu tarmoqlar viloyat iqtisodiyotining asosiy “drayverlari” sifatida shakllanmoqda. Shu bilan birga, mahalliy sanoatning ko‘p qismi hali ham xomashyo bazasiga tayanadi. Masalan, paxta tozalash korxonalari mahsulotining qariyb 60 foizi yarim tayyor holatda eksport qilinadi, bu esa qayta ishlov darajasining pastligini ko‘rsatadi [11, 22].

2015–2024-yillar oralig‘ida Xorazm viloyati sanoatining ichki tarkibida sezilarli o‘zgarishlar yuz berdi. Quyidagi asosiy tendensiyalar kuzatildi:

- Ishlab chiqarish diversifikatsiyasi kengaydi. Tadbirkorlik subyektlari soni 1,4 baravarga oshdi, yangi kichik sanoat zonalari (Urganch, Xiva, Xazorasp tumanlarida) tashkil etildi;
- Innovatsion faoliyat kuchaydi. “Yashil energetika”, “Smart irrigation” va “Eco-Agro” loyihalari asosida energiya tejovchi texnologiyalar joriy etildi;
- Eksport hajmi ortdi. 2024-yilda viloyat sanoat eksporti 2018-yilga nisbatan 2,3 baravarga o‘tdi, eksport geografiyasi esa 15 tadan ortiq mamlakatni qamrab oldi;

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Xorazm viloyatining sanoat tarmog‘i “kichik ishlab chiqarishdan innovatsion ishlab chiqarishga” o‘tish bosqichida turibdi. Ammo bu jarayonni tezlashtirish uchun texnologik modernizatsiya va investitsion muhitni yaxshilash zarur.

1-jadval

Xorazm viloyatining makroiqtisodiy ko'rsatkichlari

	O'leov birligi	2010- y.	2011- y.	2012- y.	2013- y.	2014- y.	2015- y.	2016- y.	2017- y.	2018- y.	2019- y.	2020- y.	2021- y.	2022- y.	2023- y.	2024- y.	2025-yil yanvar- mart*	2025-yil yanvar- iyun*	2025-yil yanvar- sentabr*
Yalpi hududiy mahsulot	mlrd.so'm	2 888,6	3 870,6	4 793,4	5 815,3	7 313,7	8 940,4	10 336,6	13 548,2	18 184,2	22 262,8	24 668,3	30 907,3	38 927,4	45 358,6	53 640,0	10 851,5	26 774,5	44 142,6
	o'sish sur'ati, % da	106,6	106,8	109,0	109,7	107,5	109,0	104,8	104,5	103,1	107,1	100,5	110,1	107,4	104,8	106,3	106,8	107,4	107,3
Sanoat mahsuloti	mlrd.so'm	628,6	852,4	1 014,2	1 297,2	1 920,8	2 616,0	3 802,7	4 070,4	6 457,2	8 538,6	9 615,9	13 658,1	18 323,3	21 589,1	28 438,8	6 957,0	15 743,7	24 235,8
	o'sish sur'ati, % da	106,5	113,9	106,4	111,5	121,5	126,2	93,1	118,3	107,9	107,5	106,1	117,2	115,0	106,4	107,0	110,2	109,2	108,8
Iste'mol tovarlari	mlrd.so'm	346,8	441,0	548,2	682,5	1 151,7	1 764,5	1 671,2	2 374,3	3 904,7	5 673,9	7 745,8	8 591,6	10 277,4	13 115,7	x	x	x	x
	o'sish sur'ati, % da	112,3	112,4	112,8	113,1	208,3	124,8	93,8	110,8	130,4	124,1	100,1	117,7	124,9	105,8	x	x	x	x
Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi	mlrd.so'm	2 020,7	2 808,1	3 544,7	4 121,3	5 302,0	6 373,3	7 699,3	9 351,3	12 727,8	14 447,6	16 957,7	20 327,9	24 586,7	27 814,9	30 163,5	4 245,1	12 902,9	24 352,2
	o'sish sur'ati, % da	102,4	100,5	110,1	109,6	106,3	105,6	106,9	101,5	98,1	104,1	102,4	103,4	104,1	104,4	103,2	103,8	104,0	104,9
Asosiy kapitalga investitsiyalar	mlrd.so'm	416,9	627,1	783,4	1 256,9	1 614,8	1 531,5	1 560,5	2 175,9	3 013,8	5 032,0	5 391,8	8 292,0	8 769,7	11 666,1	15 624,1	3 935,7	9 628,9	17 187,4
	o'sish sur'ati, % da	133,8	134,5	114,9	137,3	110,8	87,2	97,8	128,5	111,7	150,7	92,7	139,3	94,2	121,0	120,8	135,7	130,5	155,6
Qurilish ishlari	mlrd.so'm	282,7	390,1	528,7	790,3	961,4	1 174,7	1 220,9	1 375,8	1 878,3	2 496,8	2 856,8	4 228,5	4 878,4	5 766,1	11 503,9	2 249,4	6 000,8	9 194,2
	o'sish sur'ati, % da	129,1	131,0	121,8	126,4	103,2	116,0	101,8	108,2	114,0	119,3	97,4	130,9	101,8	107,1	120,2	110,4	114,0	110,1
Chakana savdo tovar aylanmasi	mlrd.so'm	1 005,9	1 265,8	1 566,6	1 959,6	2 343,3	2 723,5	3 365,9	3 948,5	5 269,2	6 915,5	8 589,2	10 539,8	11 317,2	13 864,6	16 127,3	3 185,0	7 613,9	12 175,1
	o'sish sur'ati, % da	121,3	113,3	109,2	110,4	109,4	110,3	114,0	100,7	110,7	114,5	109,7	109,8	112,9	107,6	110,2	108,2	108,8	108,8
Xizmatlar, jami	mlrd.so'm	862,9	1 066,0	1 379,7	1 788,0	2 190,7	2 548,6	3 119,0	3 645,5	4 562,8	5 763,3	6 461,2	8 348,1	10 480,4	13 254,7	28 720,3	7 091,6	15 791,7	24 948,2
	mln. AQSh. Dollar	115,1	124,6	118,3	121,8	115,9	115,4	115,9	108,2	110,1	113,4	101,5	118,9	115,1	114,5	113,8	110,7	113,3	113,5
Tashqi savdo aylanmasi	mln. AQSh. Dollar	209,8	291,5	247,7	298,3	305,5	211,4	216,6	256,0	272,0	557,7	469,3	517,2	787,3	881,1	953,4	193,4	387,9	618,5
	o'sish sur'ati, % da	138,4	138,9	85,0	120,4	102,4	69,2	102,5	118,2	106,3	205,0	84,1	110,2	152,2	111,9	108,2	100,6	101,3	99,3
Eksport	mln. AQSh. Dollar	156,2	206,2	155,0	198,1	139,4	111,4	95,6	122,7	102,1	146,9	169,6	231,2	247,0	304,2	427,5	98,3	186,3	305,2
	o'sish sur'ati, % da	142,1	132,0	75,2	127,8	70,4	79,9	85,8	128,4	83,2	143,9	115,4	136,4	106,8	123,1	140,5	105,8	106,8	106,6
Import	mln. AQSh. Dollar	53,6	85,3	92,8	100,2	166,1	100,0	121,0	133,3	170,0	410,8	299,7	286,0	540,3	576,9	525,8	95,1	201,6	313,3
	o'sish sur'ati, % da	128,5	159,1	108,8	108,0	165,8	60,2	121,1	110,1	127,6	241,7	73,0	95,4	188,9	106,8	91,1	95,7	96,6	93,0
Saldo	mln. AQSh. Dollar	102,6	120,9	62,2	97,9	-26,7	11,4	-25,5	-10,5	-67,9	-263,9	-130,1	-54,7	-293,3	-272,7	-98,3	3,2	-15,3	-8,1
	o'sish sur'ati, % da	150,4	117,8	51,4	157,4	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Investitsiyalar va bandlik. Viloyatda sanoat sohasiga yo‘naltirilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar hajmi 2020–2024-yillar oralig‘ida 2,1 baravarga oshdi. Eng ko‘p sarmoya to‘qimachilik, qurilish materiallari va kimyo tarmoqlariga yo‘naltirilgan.

Xorazm viloyatida sanoat korxonalarida band bo‘lganlar soni 85 ming kishidan oshdi, bu esa umumiy bandlikning 23 foizini tashkil etadi [12, 9].

Bandlikning oshishi bilan birga, yuqori texnologiyali ish o‘rinlarini yaratish tendensiyasi ham kuchaymoqda. Masalan, 2023–2024-yillarda “Texnopark Xorazm” innovatsion klasteri doirasida 1 200 dan ortiq malakali ish o‘rni tashkil etilgan. Bu esa sanoatni raqamlashtirish va yosh kadrlarni zamonaviy texnologiyalarga o‘rgatish imkonini bermocda.

Muammolar va istiqbollar. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, Xorazm viloyati sanoatining rivojlanishida quyidagi muammolar mavjud:

- ishlab chiqarishning yuqori texnologiyalarga past darajada moslashuvi;
- eksportda xomashyo mahsulotlarining ulushi yuqoriligi;
- infratuzilma (logistika, energetika, suv ta‘minoti) da cheklovlar;
- innovatsion faoliyat va ilmiy tadqiqotlar o‘rtasida zaif integratsiya.

Biroq mavjud imkoniyatlar ham e‘tiborga loyiq:

- Xorazm viloyatining geografik joylashuvi — Turkmaniston va Qozog‘iston bozorlariga chiqish uchun qulay;
- turizm va agro-sanoat majmuasining o‘zaro bog‘liqligi;
- davlat tomonidan kichik sanoat zonalari va texnoparklar faoliyatiga berilayotgan imtiyozlar.

Bu omillar asosida sanoatni diversifikatsiyalash, texnologik modernizatsiya va mahalliy resurslarni chuqur qayta ishlashga yo‘naltirilgan yangi tarkibiy strategiya ishlab chiqish zarur.

Muhokama

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Xorazm viloyati sanoatining rivojlanish dinamikasi mintaqaning tabiiy resurslari va demografik imkoniyatlaridan kelib chiqib shakllanmoqda. Biroq iqtisodiyotning barqaror o‘sishiga erishish uchun tarkibiy o‘zgarishlarni faqat hajmiy o‘sinh bilan emas, balki sifat ko‘rsatkichlari bilan o‘lchash zarur.

Xalqaro tajriba bu borada muhim o‘rnak bo‘la oladi. Masalan, Janubiy Koreyada 1970–1980-yillarda amalga oshirilgan “Industrial Upgrade Policy” doirasida davlat sanoat tarmoqlarini bosqichma-bosqich yuqori texnologiyali yo‘nalishlarga o‘tkazgan [13, 32]. Bu tajriba shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda innovatsion ekotizim (universitetlar, texnoparklar, biznes-inkubatorlar o‘zaro hamkorligi) hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Turkiya iqtisodiyotida esa 2000-yillardan boshlab “Industrial Transformation Program” asosida ishlab chiqarish tarmoqlari eksportga yo‘naltirildi, bu esa ichki ishlab chiqaruvchilarning global raqobatga kirishiga imkon yaratdi [14, 25]. Bu yondashuv Xorazm uchun ham dolzarb, chunki

viloyatda eksport mahsulotlarining 60 foizdan ortig‘i xomashyo mahsulotlari bo‘lib, ularni tayyor mahsulotlarga aylantirish strategik ahamiyatga ega.

Polsha misolida esa sanoat modernizatsiyasi Yevropa Ittifoqi fondlari orqali amalga oshirilgan bo‘lib, bu jarayon kichik va o‘rta korxonalarni texnologik yangilashga yo‘naltirilgan [15, 18]. O‘zbekiston ham xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish orqali hududiy modernizatsiya loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatiga ega.

Muallif fikricha, Xorazm viloyatida sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini takomillashtirish uchun quyidagi strategik yondashuvlarni tatbiq etish maqsadga muvofiq:

Innovatsion klasterlar yaratish — Urganch, Xiva va Xazorasp tumanlarida ishlab chiqarish, fan va ta‘lim integratsiyasiga asoslangan texnoparklar tarmog‘ini shakllantirish.

Texnologik modernizatsiyani jadallashtirish — ishlab chiqarishda energiya tejavchi, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish.

Eksportni diversifikatsiya qilish — tayyor mahsulotlarni Markaziy Osiyo va Yevropa bozorlariga chiqarish uchun logistika infratuzilmasini yaxshilash.

Inson kapitalini rivojlantirish — kasb-hunar ta‘limini sanoat korxonalari bilan integratsiya qilish, amaliy o‘quv markazlarini yaratish.

Ekologik barqarorlik — sanoat chiqindilarini qayta ishlash va “yashil iqtisodiyot” tamoyillarini ishlab chiqarish jarayonlariga tatbiq etish.

Bu yondashuvlar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki viloyat aholisining ijtimoiy farovonligini mustahkamlaydi, mehnat bozorini modernizatsiya qiladi hamda yoshlar bandligini ta‘minlaydi.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, Xorazm viloyati iqtisodiy rivojlanishida sanoat tarmog‘i barqaror o‘sishning asosiy manbalaridan biridir. Sanoat tarmoqlarining o‘sish sur‘ati, ishlab chiqarish hajmi va investitsiyalar hajmining ortib borishi mintaqaning iqtisodiy mustaqilligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Biroq bu o‘sishni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish uchun tarkibiy o‘zgarishlarni chuqurlashtirish zarur.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, viloyat sanoatining hozirgi holatida bir qator muammolar mavjud: ishlab chiqarishning texnologik yangilanishi sekin, eksport tarkibida xomashyo mahsulotlari ulushi yuqori, innovatsion faoliyat va ilmiy tadqiqotlar o‘rtasida uzviy aloqalar sust. Shu bois, sanoat siyosatida miqdoriy o‘sishtan sifatli o‘sishga o‘tish mexanizmlarini joriy etish zarur.

Muallif fikricha, Xorazm viloyati sanoatini barqaror rivojlantirish uchun quyidagi asosiy strategik yo‘nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Tarkibiy diversifikatsiya siyosatini chuqurlashtirish. Yangi tarmoqlarni rivojlantirish (farmatsevtika, elektrotexnika, qayta ishlash sanoati) orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash.

Texnologik modernizatsiyani jadallashtirish. Korxonalarni zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan jihozlash, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish.

Innovatsion klasterlarni rivojlantirish. Urganch, Xiva va Xazorasp shaharlarida ilm-fan, ta’lim va ishlab chiqarishni birlashtiruvchi sanoat klasterlari tashkil etish.

Eksport salohiyatini kengaytirish. Tayyor mahsulot eksportini ko‘paytirish, logistika infratuzilmasini yaxshilash va tashqi bozorlar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqalarni kuchaytirish.

Kadrlar salohiyatini rivojlantirish. Oliy o‘quv yurtlari, kasb-hunar markazlari va korxonalar o‘rtasida dual ta’lim tizimini joriy etish orqali zamonaviy mutaxassislar tayyorlash.

Ekologik barqarorlikni ta’minlash. “Yashil iqtisodiyot” tamoyillarini ishlab chiqarish jarayonlariga tatbiq etish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik me’yorlarga rioya etishni rag‘batlantirish.

Ushbu takliflarni amalga oshirish Xorazm viloyatining iqtisodiyotini raqobatbardosh, barqaror va innovatsion yo‘nalishda rivojlantirish imkonini beradi. Natijada mintaqa iqtisodiyoti nafaqat ichki ehtiyojlarni qondiruvchi, balki eksportga yo‘naltirilgan yuqori texnologik ishlab chiqarish markaziga aylanishi mumkin.

Shu bilan birga, sanoat tarkibiy o‘zgarishlarini samarali boshqarish uchun hududiy iqtisodiy siyosatda ilmiy tahlilga asoslangan strategik boshqaruv tizimini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa davlat, biznes va ilmiy institutlar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi hamda O‘zbekistonning raqamli iqtisodiyot sari yo‘lida muhim qadamlardan biri bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. OECD. *Industrial Policy for the 21st Century*. — Paris: OECD Publishing, 2019. — P. 19–25.
2. UNIDO. *Industrial Development Report 2023: Transforming Industrial Policy for the Future*. — Vienna: UNIDO Publishing, 2023. — P. 14–20.
3. World Bank. *Uzbekistan Economic Modernization Outlook*. — Washington D.C., 2023. — P. 27–31.
4. Ishmuhamedov, A., Abduhalimov, S. *O‘zbekiston sanoatida innovatsion o‘sinh yo‘nalishlari*. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. — P. 8–13.
5. Tojimatov, A. *Hududiy iqtisodiy tahlil va barqarorlik indikatorlari*. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. — P. 29–33.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4896-son qarori. *Hududlar sanoatini modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida*. — Toshkent, 2021. — P. 5–9.
7. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *Hududlar iqtisodiyoti to‘g‘risidagi ma’lumotlar bazasi (2015–2024)*. — www.stat.uz, 2024. — P. 6–10.

8. Xorazm viloyati hokimligi. *Sanoat tarmoqlarining rivojlanish ko'rsatkichlari to'g'risida ma'lumotnoma*. — Urganch, 2023. — P. 22–27.
9. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi. *Hududiy bandlik darajasi tahlili (2024)*. — Toshkent, 2024. — P. 9–12.
10. Nazarov, R. *Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning innovatsion omillari*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. — P. 15–21.
11. Abdullayev, I. *O'zbekiston sanoat siyosatini modernizatsiya qilish strategiyalari*. — “Iqtisodiy tahlil” jurnali, №3(45), 2023. — P. 54–61.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz